
Inleiding op het ORA van Gendt en Erlecom

Het gewest Gelderland binnen de Republiek der Nederlanden was in de 17^e eeuw bestuurlijk onderverdeeld in de drie Kwarieren: Nijmegen, Zutphen en Veluwe. Oorspronkelijk vormde Roermond, dat eerst nog bij Gelre hoorde, het vierde Kwartier. Elk kwartier bestond op haar beurt weer uit plattelandsdistricten (ambten), steden en vrije heerlijkheden. De plattelandsdistricten waren weer onderverdeeld in kerspels.

Gendt was onderdeel van het Kwartier van Nijmegen en was een vrije heerlijkheid. Dergelijke vrije heerlijkheden waren in de Middeleeuwen ontstaan doordat de landsheer (de hertog van Gelre) bepaalde heerlijke rechten in leen had gegeven aan een leenman, die zich Heer of Vrijheer van dit gebied mocht noemen. Deze heerlijke rechten bestonden uit de lage en de hoge jurisdictie. De hoge jurisdictie betekende dat de Heer naast de vrijwillige rechtspraak (lage jurisdictie) ook de criminele rechtspraak uitoefende en dus ook zelfstandig boetes, lijfstraffen tot zelfs de doodstraf kon opleggen. De huidige straat Galgendaal geeft nog aan waar de doodstraf vroeger in Gendt werd voltrokken. Naast de uitvoering van de rechtspraak waren er enkele andere privileges voor de Heer van Gendt. Zo inde hij eigen belastingen, benoemde hij zelf zijn Amptman of Richter (waar die elders door de Gelrese overheid werd aangesteld) en inde hij zelf de opgelegde boetes. Het bezit van een heerlijkheid mag niet worden verward met het bezit van grond. De Heer bezat slechts bepaalde rechten en kon zelfs helemaal geen onroerend goed in zijn eigen vrije heerlijkheid bezitten. Om die reden woonde de Heer ook niet altijd in zijn eigen heerlijkheid en kon de Heer zelfs meerdere heerlijkheden gelijktijdig in bezit hebben. Gendt was dus zo'n vrije heerlijkheid. In Gelderland bestonden vele vrije heerlijkheden, waaronder Millingen, Pannerden, Ubbergen en Groesbeek.

De oudst bewaard gebleven acten uit de vrijwillige rechtspraak van de Stad en Vrije Heerlijkheid Gent dateren van het jaar 1674. Dit jaartal was ook om een andere reden belangrijk voor Gent en Erlecom. Daarvoor is een korte terugblik op de rumoerige jaren 1672 – 1674 van belang. In het jaar 1672 vond de invasie plaats door de Franse legers van Lodewijk XIV. Op 30 mei van dat jaar verschenen de eerste troepen bij Mook en Groesbeek en op 12 juni staken de Fransen bij Tolkamer de Rijn over en trokken de Betuwe in. Vier dagen later werd de tegenover Nijmegen gelegen schans Knodsenburg ingenomen, waarna de belegering van Nijmegen volgde. De Franse troepen trokken zich op 29 juni terug tot aan Gendt om daar uiteindelijk de Waal over te steken en via de Ooijpolder naar Nijmegen te trekken. Nijmegen capituleerde uiteindelijk op 11 juli 1672. De Fransen waren plunderend door de regio getrokken, vooral hooi, haver en paarden rovend voor hun cavalerie. Er werden forse belastingen ('schattingen') ingevoerd, die menigeen tot armoede bracht. Officieel zijn de Franse troepen twee jaar later, op 20 april 1674 uit Nijmegen vertrokken. Een klein lichtpuntje tijdens deze Franse bezetting was het (tijdelijke) herstel van de godsdienstvrijheid.

1. De Heerlijkheid Gent en Erlecom (1674-1726)

De Heerlijkheid Gent en Erlecom is in de tweede helft van de 17^e eeuw en in de eerste helft van de 18^e eeuw meerdere malen van leenheer veranderd. De oudste acten uit het Oud-Rechtelijk Archief van Gendt en Erlecom vallen nog in de periode dat een nazaat van de familie van Gent de Heerlijkheid Gent-en-Erlecom bezat. Vrijheer van Gent en Erlecom was in de jaren 1674-1675 Wilhelm Baron de Renesse de Baer. De relatie met het geslacht van Gent behoeft hier enige uitleg. In de periode vanaf 1506 waren de van Gents onafgebroken leenheren van de Heerlijkheid geweest, hoewel ze maar zelden ook daadwerkelijk in Gent verbleven. De Heren van Gent waren namelijk tevens Heren van Rixtel van Rijnenburg en van Appletern. Kasteel

Rijnenburg was gedurende twee eeuwen de woonplaats van de familie van Gent. Dit kasteel, ook bekend als Huis van Gent, was gelegen in Jutphaas (gemeente Nieuwegein bij Utrecht).

De Heerlijkheid Gent en Erlecom kwam door vererving aan Katharina van Gent, dochter van Willem van Gent. Zij werd omstreeks 1657 beleend met de Heerlijkheid en werd daarmee Vrouwe van Gent. Katharina overleed omstreeks 1664. Zij was op dat moment de laatste nazaat met de familienaam van Gent die de Heerlijkheid Gent-en-Erlecom in leen had. Katharina was getrouwd met Floris van Meverden, Heer van Segwaert, maar dit huwelijk bleef kinderloos. De Heerlijkheid Gent werd nu geërfd door een zoon van Katharina's zus, Machteld van Gent. Ook Machteld was inmiddels overleden, evenals haar echtgenoot Lodewijk van Renesse van Baer, maar zij hadden wel enkele kinderen. En zodoende kwam de Heerlijkheid Gent-en-Erlecom na het overlijden van Katharina van Gent in handen van haar neef Wilhelm Baron van Renesse van Baer.

- 1664-1675 **Wilhelm Baron van Renesse van Baer** was in 1625 in Jutphaas geboren en trouwde met zijn nicht Anna Juliana van Renesse van Baer. Hij was tevens Heer van Rijnenburg, Heer van Baertwijck en Heer van Meijnderswijck. Het kasteel Rijnenburg, bakermat van de van Gents, was sinds 1640 in zijn bezit, maar in 1658 werd Johan van Gent, zijn oom, hiermee beleend. Wilhelm Baron van Renesse van Baer overleed in juli 1675¹. Hij werd opgevolgd door zijn dochter:
- 1675-1678 **Machteld Adriana van Renesse van Baer**. Zij was in 1648 geboren in Utrecht en was tevens Vrouwe van Baerdwijk, een Heerlijkheid die haar via haar moeder was aangeërfd, en Vrouwe van Blijenburg. Bij de dood van haar vader werd zij in 1675 in eerste instantie bijgestaan door een momboir, namelijk haar oom Johan Adriaan Baron de Renesse de Baer, Heer van Blijenberge. Machteld Adriana was daarmee Vrouwe van Gent geworden. Zij trouwde drie jaar later, in 1678, met:
- 1678-1681 **Elbert Zweer Reijdert van Voorst**, Heer van Schoonderbeek en Altvoort, die daarmee ook Vrijheer van Gent werd. Drie jaar later besloot hij de Heerlijkheid te verkopen en kwam er na bijna 200 jaar definitief een einde aan het bezit door een nazaat van het geslacht van Gent. De Heerlijkheid Gent werd in 1681 gekocht door Elisabeth Leeuwens.

Hier eindigde de periode waarin de Heerlijkheid Gent en Erlecom in leen was bij de familie van Gent en haar nazaten. In 1506 was Hendrik van Genth in bezit gekomen van de Heerlijkheid en de familie behield dit leen dus gedurende 175 jaar. Wel waren er nog verscheidene verre familieleden met de naam van Gent, die daarna nog steeds eigendommen in Gent en Erlecom hadden, maar de Heerlijkheid zelf veranderde van eigenaar:

- 1681-1686 **Elisabeth Leeuwens**, Vrouwe van Gent en Erlecom, kocht de Heerlijkheid in 1681. Zij was de weduwe van Batram van Eck van Panthaleon, Heer van Groenewoude, die in 1680 in Weurt was overleden. Zijn titel van Heer van Groenewoude ontleende hij aan het bezit van Huis Groenewoude gelegen onder Woudenberg. Elisabeth Leeuwens overleed in 1686 en de Heerlijkheid Gent-en-Erlecom vererfde op haar oudste zoon:

¹ Deze indicatie voor de overlijdensdatum is op te maken uit twee acten uit het Protocol van Bezwaar van Gendt en Erlecom, gedateerd 2 en 17 juli 1675. De eerste acte is nog door Willem ondertekend. Bij de tweede acte wordt Willem als overleden vermeld.